Лист до

ПАНА. ПЕРРО,

ЧЛЕНА

ФРАНЦУЗЬКОЇ

АКАДЕМІЇ

Пане!

Оскільки людність знає про наші чвари, годилося б їй з'ясувати і наше замирення; хай їй буде відомо, що ця сварка на Парнасі скидається на колишні дуелі, так розумно заказані обачністю короля, коли двобійники завзято бились, іноді одне одного и калічили, а потім обіймались і ставали щирими приятелями. Наша граматична дуель скінчилась ще шляхетніше, сказати б,— з вашої ласки я наведу Гомера — ми вчинили як герої "Іліади" Аякс і Гектор, котрі після запеклого бою перед очима в греків і троянців величали одне одного і мінялися подарунками. Справді, пане, суперечка ще не добігла краю, коли ви вшанували мене, надіславши свої твори, і я подбав піднести вам свої. Ми ще більше схожі на тих двох героїв поеми, такої вам нелюбої 1, що, перекидаючись ґречним словом, лишалися кожен при своїй думці і своїх уподобаннях, а саме, ви й далі не вельми шануєте Гомера й Вергілія, а я по-давньому їхній палкий прихильник. Ось про це й треба повідомити людність; маючи теє на гадці, я невдовзі по нашім замиренні скомпонував епіграму, яка пішла між люди і яку, можливо, і вам у вуха внесено. Ось вона:

Колотнечі поетичній... і т. д. 2

Як бачите, пане, з цих віршів, де я висловив щиро свої думки, видно різницю, що її я встановлюю межи вами й автором трагедій, чиє ім'я я взяв, щоб приперчити кінець епіграми. Чи є на світі людина, яка була б менше на вас схожа?

Але нині, коли взаємовідносини налагодились і вже нема й заводу ворожості й ущипливості, дозвольте мені, як вашому приятелеві, спитати вас, чому ви так довго іритувалися і нападались на всіх преславних письменників стародавності? Може, вам здається, що в нас не зважають на добрих новітніх авторів? Але звідки це видно, що їх нехтують? За якої доби так радо аплодували новим гарним книгам? А скільки хвалили роботи пана Декарта 3, пана Арно 4 , пана Ніколя і багатьох інших чудесних філософів і богословів, що появились у Франції за шістдесят років, і то так рясно, що лише реєстр їхніх творів склав би цілу книжечку! А коли спинитися тільки на авторах, що близько обходять нас, цебто на поетах, то якої слави зажили Малерб, Ракан, Менар! Як палко вітали твори Вуатюра 5, Саразена, Лафонтена!

Якою ласкою, сказати б, ущедрено пана Корнеля та пана Расіна! І як усі захоплювались Мольєровими комедіями! Та й вам самим, пане, не доводиться ремствувати, що не віддано заслужене вашому діалогові межи Коханням і Приязню, вашій поемі про малярство, вашому посланню про пана де Лакентені та іншим добірним утворам вашого пера? Щоправда, наші героїчні поеми зустріли стримано, але хіба це несправедливо? Хіба ви самі не визнаєте в своїх Паралелях6, що навіть найкраща з цих поем 7 така неоковирна й силувана, що годі її читати?

Що спонукає вас насипатись на древніх? Острах, що, наслідуючи їх, можна пошкодити талантові? Але

шкода и заперечувати, що наші найбільші поети прославлялися саме завдяки такому наслідуванню. Шкода й заперечувати, що саме від Тіта

Лівія8, Діона Касія, Плутарха, Аукана й Сенеки пап Корнель одібрав свої найкращі сюжети і перейняв ті високі ідеї, що допомогли йому створити нову відміну трагедії, незнану Арістотелеві? На мій-бо погляд, лишень так і слід розглядати його найкращі твори для театру, де він, розламуючи рамці, що їх окреслив цей філософ, думає не за те, щоб будити в глядачів жалість і страх, а за те, щоб величчю думок і красою почуттів викликати захват, який багатьом людям, молодим зосібна, куди приступніший, ніж справді трагічні пристрасті. Нарешті, щоб закінчити цей задовгий період і щоб не відбігти нашої речі до розмови, я кажу вам, пане, невже ви не згодні, що пана Расіпа виплекав Софокл та Евріпід? Чи ж ви не визнаєте, що свою вмілість Мольер вигострив на Плавті й Теренції?

Чому ж ви так завзялися па стародавніх? А втім я починаю здогадуватися. Очевидячки, вам здибалися колись ті фальшиві вчені, що, як ото президент ° із ваших діалогів, студіють стародавніх, щоб збагатити свою пам'ять і, не мавши ні розуму, ні поняття, ані смаку, шанують їх тільки тому, що вони стародавні. Справжній розум, гадають вони, тільки и може промовляти, що грекою чи латиною, а твір, написаний по-народному, вже вартий осуду. Ці недоладні шанувальники старожитності наструнчили вас проти всього, що вона має прегарного, ви не могли поділяти почуттів таких нерозумних людей, бодай навіть самі собою ті почуття й розумні. Ось, як бачиться, те, що примусило вас написати Паралелі. Ви були певні, що своєю дотепністю, якої тим людям бракує, ви легко зіб'єте з пантелику ваших неголінних і слабких супро-

тивників. І вам настільки повелося, що аби не моє втручання, бойовисько, сказати б, лишилося за вами, оскільки неправдиві вчені не здолали, а правдиві вчені через свою, може, надмірну пиху, не сподобили вам відповісти. А все ж дозвольте мені нагадати, що великі письменники старожитності завдячують своєю славою не хвалі правдивих чи неправдивих учених, а безперервному та одностайному захватові розумних і витончених людей усіх часів, з-межи яких були й

такі, як Олександр Македонський чи Цезар. Дозвольте мені також сказати, що з-межи наших сучасників Гомером, Горацієм, Ціцероном, Вергілієм тішаться не тільки, як ви гадаєте, Схревеліуси10, Параредуси, Менагіуси та, мовляв за Мольєром, інші вчені на "ус". Як я переконався, особливо умлівають над творами цих великих талантів люди непересічного розуму і високого стану. Аби мені випадало назвати декого з них, ви б дивувалися зі славних імен, бо побачили б у цьому реєстрі не лишень Ламуаньйона11, Дагесо, Тревіля, але й Конде, Конті й Тюрена.

То невже ж таки, пане, така виборна людина, як ви, не може пристати на думку таких виборних людей, як вони? Звісно, може; і наші з вами уподобання не такі вже різні, як ви гадаєте. Справді, що саме ви хочете встановити в стількох ваших поемах, діалогах і розвідках про стародавніх і сучасних творців? Не знаю, чи я добре розумів вашу думку, але, здається мені, вона така. Ви намагаєтесь показати, що коли брати здобутки в красних мистецтвах і в письменстві, то наша доба, чи, власне, доба Луї Великого, не тільки не може рівнятися з усіма найславетнішими віками старожитності, бодай навіть з віком Августа, а й переважує їх. Вам, певно, стане дивно, але я скажу, що я цілком такої самої думки і що коли б

за своїми немощами і студіями я мав трохи цільного часу, я залюбки довів би це пером. Щоправда, я вжив би інших доказів, бо кожен має свою маніру доводити, і висловив би деякі застереження, що їх ви не зробили.

Я не протиставляв би, як це вчинили ви, наш народ і нашу добу усім іншим народам і всім іншим часам, разом узятим. Шкода такого й заміру. Я студіював би кожен народ і кожен вік і, зваживши, не хапаючись, де вони ведуть перед, а де ми, здолав би, безперечно, довести нашу зверхність.

Так, дійшовши віку Августа, я щиро б визнав, що ми не маємо ні героїчних поетів, ані промовців такої міри, як Вергілій і Ціцерон, я б погодився, що наші найсумлінніші історики не досягнуть Тіта Лівія і Салю-стія '2, я б не розпинався за нашу сатиру й елегії, хоча Реньє написав прегарні сатири, а Вуатюр, Саразен, графиня де Сюз 13 чарівні елегії. З усім тим я показав би, що в трагедії ми куди переважуємо латинців, які можуть тільки виставити проти численних гарних трагедій, нашою мовою писаних, декілька радше напу-шистих, аніж глибоких декламацій гаданого Сенеки та якоюсь мірою голосних на свій час Т і є с т а Варієвого 14 та Медеї Овідієвої. Я звів би на очі, що в ту добу не лише не було жодного комедійного поета, кращого за наших, а взагалі не було жодного, чиї імена варто було б запам'ятати, оскільки Плавт, Цецілій15 і Теренцій померли віком раніше. Я зазначив би, що коли ми не маємо такого чудесного одописця, як Горацій,— єдиного ліричного поета у римлян, то є доволі письменників, не нижчих за нього ні дотепністю, ні точністю вислову, творців, чиї праці, взяті гуртом, заважать на терезах артистичної вартості, можливо, не менше, ніж п'ять книг од, що полишив нам цей великий піснетворець. Я показав би, що є такі

відміни поезії, в яких латинцям годі з нами змагатися, бо вони і гадки про них не мали, як, скажімо, поеми в прозі, звані у нас романи; у цій царині маємо ми добрі зразки, якщо не зважати на їхню мораль, сливе завжди зіпсуту й небезпечну для юних душ. Я сміливо обстоював би, що коли взяти вік Августа на всьому його протязі, себто від Ціцерона до Корпелія Таціта 16, то ми не знайдемо серед латинців жодного філософа, якого б можна, як на фізику, порівняти з Декартом, чи бодай навіть Гасенді17. Я довів би, що засягом і глибиною знань Варрон і Пліній, їхні найученіші письменники, здаються пересічними проти наших Біньйонів; Скалігерів, Сомезів, панотця Сірмона і панотця Пето. Я б кепкував разом з вами з їхніх вузьких понять в астрономії, географії й плавбі. Я попрохав би назвати мені бодай одного доброго будівничого латинського, поминаючи Вітрувія, який радше вмілий учений архітект,

аніж будівник, бодай одного вмілого скульптора, вмілого маляра-латинця, бо всі, хто прославився в тих галузях, були греки з Європи й Азії, що приїхали показати латинцям свою вмілість, про яку ті, можна сказати, і гадки не мали. Тим часом як увесь світ знає і шанує роботи нашого Пуссена і8, Лебрепа, Жірардопа і Мансара. Я міг би доточити до цього багато що, але, гадаю, і того, що сказано, доволі, щоб ви зрозуміли, як би я вчинив з віком Августа. Коли 6 від письменників і відомих митців мені довелося перейти до героїв і вельможних володарів, я, можливо, вив язався б зі свого порівняння ще успішніше. Принаймні мені легко було б довести, що Август латинський нічим не переважує Августа французького 19.

Із усього сказаного ви бачите, пане, що ми власне однаково думаємо про пошану, що її заслужила наша

нація і наш вік, лишень спосіб міркування у пас різний. І це не за ваші думки я нападався па Пар а-л є л і, а за пихату і зневажливу маніру, з якою ваші абат і кавалір трактують письменників, гідних, як па мене, навіть коли ми їм докоряєм, великої шани і захвату. Отож-бо, щоб зміцнити наше замирення і в зародку перепинити всяку приключку до незгоди, нам обом слід тепер вилікуватись: вам від лихої звички зневажати добрих письменників старожитності, а мені від надмірної пристрасті ганити кепських і навіть пересічних авторів нашої доби 20. До цього ми повинні докласти всіх наших зусиль. Та навіть коли ми не осягнемо цього, я кажу вам, що я зі свого боку не зламаю нашої угоди, і, коли тільки ви не присилуєте мене до читання Х л о д в і г а або Діви, я дам вам змогу осуджувати як заманеться Іліаду й Енеїду; я тішусь із них, не вимагаючи від вас на захоплення, що його од вас жадають, як ви скаржитесь, в одній поемі 2| і що відчував Стацій до Енеїди, коли він казав собі:

...Nec tu divinam Aeneida teneta:

Sed longe sequere, et verstigia simper adora

Ось, пане, що мені хотілося довести до відома суспільності. А щоб знала вона про все докладно, я маю честь написати вам цього листа, якого я пущу друком у новому виданні своїх творів, як великому, так і малому. Я 6 дуже хотів обтерти деякі міцні вислови, що вихопилися мені у Роздумах про Лонгна; але шкода й заходу, оскільки вони друкувались у двох попередніх виданнях, до яких може

* ...Не замахуйся на божисту Е н є ї д у, а на довгі роки вступи їй у сліди і поклоняйся їм. (Рел.).

хтось удатися, так само, як і до інших видань, що чого доброго з являться по чужих краях, де все стоятиме так, як було попервах. Отож-бо я гадаю, що найкращий спосіб спокутувати мою невеличку провину, це висловити моє щире до вас почуття. Сподіваюся, ви схвалите мій учинок і не сваритимете мене, що я наважився взяти до останнього видання листа, якого написав вам славетний пан Арно22 з приводу моєї десятої сатири.

Прохаю-бо, пане, пригадати, що той лист, двічі опублікований у збірках праць сієї великої людини, боронить мене від вашої передмови до Апології жіноцтва, в якому ви не лишень дорікаєте мені за неправильні міркування та граматичні огріхи, але й вичитуєте за брутальні слова, неґречні вислови та злого язика. Прохаю вас узяти до уваги, що такі закиди уймають честь, і відмовчуватися значить признати їм слушність. Тим-то я мав у новому виданні або сам виправдати себе, або завести до нього листа, що так гідно мене виправдує. Листа ж того написано з такою звичайністю і пошаною до того, проти кого він спрямований, що чесна людина не може образитися. Тим-то, кажу ще раз, тішу себе надією, що вам не буде прикро побачити його публікацію, і як я щиро визнаю, що лише досада на критику, вміщену в ваших

Діалогах, змусила мене сказати таке, про що краще б не казати, так і ви признайтеся, що лише в запалі від моїх ущипливих слів у десятій сатирі ви побачили брутальність і лихослів'я там, де їх немає. Вірте мені, що я віддаю вам належну шану і для мене ви не тільки великий розум, але один з найкращих, гідних високої хвали людей у Франції.

Щиро прихильний тощо.